

2.1

INLEIDING

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal: in welke gevallen kan de consument op basis van non-conformiteit en oneerlijke handelspraktijken een remedie uitoefenen tegen zijn contractuele wederpartij bij geplande veroudering van slimme producten naar Duits recht, en welke knelpunten bestaan daarbij? Van de onderzochte rechtsorden in de Duitse juridische literatuur de meeste aandacht voor geplande veroudering.⁵² Daarnaast geniet geplande veroudering de aandacht van de wetgever en zijn meerdere wetsvoorstellen behandeld die levensduren van producten beogen te reguleren en geplande veroudering beogen tegen te gaan.⁵³ Ook publiceerde het Umweltbundesamt (UBA), de centrale milieu-autoriteit in Duitsland, verschillende rapporten waarin het de mogelijke strategieën tegen geplande veroudering uiteenzet.⁵⁴ Hoewel deze rapporten hoofdzakelijk een milieuperspectief hebben, behandelen ze ook enkele aanpassingen in het consumentenrecht.⁵⁵

52 In elk geval sinds de jaren '80: G. Wortmann, *Geplanter Produkt-Verschleiß als Rechtsproblem*, Frankfurt-am-Main: Peter Lang 1983; G. Wortmann & P. Schimikowski, 'Geplanter Produktverschleiß und bürgerliches Recht', ZIP 16/1985, p. 978-984; in breder verband (beleid) sinds de jaren '70, zie K-H. Hillman, 'Das obsoleszenzproblem in einer Zeit der Wachstums- und Umweltkrise', JdAuVF 21, 1975/1, p. 21-45; B. Röper, *Gibt es geplanten Verschleiß? Untersuchungen zur Obsoleszenzthese*, Kommission für Wirtschaftlichen und Sozialen Wandel 1976; K-H. Hillman, 'Geplante Obsoleszenz. Bemerkungen zu Burkhardt Röper: 'Gibt es geplanten Verschleiß?', ZVP 1, 1977/1, p. 48-61; B. Röper, 'Gibt es geplanten Verschleiß? Eine Antwort auf die Kritik von Hillman in ZVP, 1, 1977/1', ZVP 2, 1977/1, p. 185-194.

53 Hoewel deze het uiteindelijk niet hebben gehaald: Bundestag 17 april 2013, BT-Drucksache 17/13096; Bundestag 12 juni 2013, BT-Drucksache 17/13917; Bundestag 17 april 2013, BT-Drucksache 17/13096.

54 S. Schlacke e.a., *Stärkung eines nachhaltigen Konsums im Bereich Produktnutzung durch Anpassungen im Zivil- und öffentlichen Recht*, Dessau-Roßlau: Umweltbundesamt 2015; S. Prakash e.a., *Einfluss der Nutzungsdauer von Produkten auf ihre Umweltwirkung: Schaffung einer Informationsgrundlage und Entwicklung von Strategien gegen „Obsoleszenz“*, Dessau-Roßlau: Umweltbundesamt 2016; *Strategien gegen Obsoleszenz: Sicherung einer Produktmindestlebensdauer sowie Verbesserung der Produktnutzungsdauer und der Verbraucherinformation*, Dessau-Roßlau: Umweltbundesamt 2017.

55 *Zie Strategien gegen Obsoleszenz: Sicherung einer Produktmindestlebensdauer sowie Verbesserung der Produktnutzungsdauer und der Verbraucherinformation*, Dessau-Roßlau: Umweltbundesamt 2017, p. 13.

2.1.1 Definities van geplande veroudering

Voor de geplande veroudering worden in Duitsland de termen *geplante Obsoleszenz* en *geplanter Verschleiß* gebruikt.⁵⁶ Er is geen eenduidige definitie voor geplande veroudering in Duitsland. In de juridische literatuur worden verschillende definities gehanteerd, die verschillende reikwijdten hebben.⁵⁷ De ruimste definitie in de Duitse literatuur wordt gegeven door Hess in zijn dissertatie uit 2017, waarin hij geplande veroudering omschrijft als een opzettelijke, bewuste, voorwaardelijke, alsmede nalatige of vermijdbare levensduurverkorting, zowel actief, onder meer veroorzaakt door een slechte bouwkwaliteit, als passief, door het achterwege laten van verbeteringen.⁵⁸ Deze definitie omvat de levensduurverkorting en een vorm van zowel opzet als schuld. Het versnellen van de vervanging is niet in de definitie opgenomen. Engere definities in de Duitse literatuur worden gegeven door onder anderen Wortmann, die geplande veroudering definieert als een strategie van producenten van consumptiegoederen die de consument ertoe aanzetten vervangende aankopen te doen door middel van productwijzigingen die niet gebaseerd zijn op de algemene technische vooruitgang en niet in overeenstemming zijn met de voorkeur van de consument, voordat het gebruikspotentieel van de goederen die nog in hun bezit zijn voldoende is opgebruikt.⁵⁹ Deze definitie omvat de verkorte levensduur, de opzet (impliciet) en de opzet op de versnelling van de vervanging. Een nog engere definitie wordt gehanteerd door Kreiß. Hij omschrijft geplande veroudering als het opzettelijk verkorten van de economische levensduur van producten, dat niet door de producent wordt bekendgemaakt, met als doel klanten ertoe aan te zetten hun producten vroegtijdig te vervangen.⁶⁰ Deze definitie omvat naast de levensduur-

56 In het verleden heeft Wortmann overwogen dat *geplante Obsoleszenz* ruimer is dan *geplanter Verschleiß*, maar ook hij opteert om de termen als synoniemen te gebruiken: G. Wortmann, *Geplanter Produkt-Verschleiß als Rechtsproblem*, Frankfurt-am-Main: Peter Lang 1983, p. 11-12.

57 Zie ook o.a. Q.C. Lobach, 'Zivilrechtliche Aspekte des geplanten Verschleißes', *Studr-WissOn* 2019/1, p. 33.

58 C. Hess, *Rechtliche Zulässigkeit in der Lebensdauerplanung von technischen Gebrauchsgütern* (diss. Mannheim), Nomos: Baden-Baden 2017, p. 20, „Dies versteht der Verfasser als den Oberbegriff der geplanten Obsoleszenz, der die absichtliche, wissentliche, bedingt vorsätzliche sowie fahrlässige bzw. vermeidbare Lebensdauerverkürzung sowohl aktiv, u.a. veranlasst durch mangelnde Qualität der Konstruktion als auch passiv, durch Unterlassen von Verbesserungen, erfasst.

59 G. Wortmann, *Geplanter Produkt-Verschleiß als Rechtsproblem*, Frankfurt-am-Main: Peter Lang 1983, p. 12, „Eine Strategie der geplanten Obsoleszenz liegt hiernach dann vor, wenn Hersteller von Gebrauchsgütern durch Produktveränderungen, die nicht auf einem allgemeinen technischen Fortschritt beruhen und nicht in Übereinstimmung mit der Konsumentenpräferenz stehen, die Konsumenten zu Ersatzkäufen veranlassen, noch bevor das Nutzungspotential derjenigen Güter, die sich noch in deren Besitz befinden, genügend ausgeschöpft ist.

60 C. Kreiß, in: T. Bronneke & E. Wechsler (red.), *Obsoleszenz interdisziplinär*, Nomos: Baden-Baden 2015, p. 52-53: „Unter geplantem Verschleiß wird die gezielte, durch die Hersteller nicht offengelegte Reduzierung der ökonomischen Haltbarkeit von Produkten verstanden mit dem Zweck, bei den Kunden vorzeitige Ersatzkäufe auszulösen. Es handelt sich um eine verdeckte Produktverschlechterung.“

verkorting tevens de opzet op de vroegtijdige vervanging. Daarnaast is in de definitie de geheimhouding van de geplande veroudering expliciet opgenomen.

Daarnaast is er kritiek op het gebruik van de term ‘geplande veroudering’. De overweging is dat de geïmpliceerde opzet in het woord ‘geplande’ de term provocatief maakt en een discussie over mogelijke oplossingen in de weg staat.⁶¹ Termen als ‘nalatige veroudering’ (*negligent obsolescence*) of vroegtijdige veroudering (*premature obsolescence*) worden gezien als neutraler en afdoende om de randvoorwaarden voor vroegtijdige slijtage te bepalen en deze tegen te gaan.⁶²

Volgens de in Duitsland gehanteerde definities moet er sprake zijn van opzet op de levensduurverkorting, en volgens de meerderheid van de definities moet de opzet mede zijn gericht op het versnellen van de vervanging ervan. In de meeste literatuur wordt de mate van opzet niet uitgewerkt; een minderheid ziet ook ruimte voor nalatigheid en vermijdbaarheid. Een minderheid neemt ook geheimhouding en nadeel voor de consument op in de definitie.

2.1.2 Opzet van dit hoofdstuk

Achtereenvolgens worden non-conformiteit (paragraaf 2), oneerlijke handelspraktijken (paragraaf 3) en de recente wetsvoorstellen (paragraaf 4) uitgewerkt. De behandeling volgt zoveel mogelijk hetzelfde stramien. Eerst wordt het leerstuk beschreven en vervolgens wordt een analyse gemaakt van de mogelijkheden die het leerstuk de consument biedt in de drie gevalstypen. Aansluitend worden de inzichten en argumenten gebruikt in een overkoepelende analyse van het Duitse recht aan de hand van de drie gevalstypen die in dit boek centraal staan (paragraaf 5).⁶³ Niet alle gevalstypen worden in Duitsland even uitgebreid behandeld en bij de beantwoording van de vraag naar de aanknopingspunten en knelpunten bij het uitoefenen van remedies is de literatuur leidend.

61 T. Brönneke, ‘Premature Obsolescence: Suggestions for Legislative Counter-measures in German and European Sales & Consumer Law’, *JEEPL* 2017/14, p. 362-363.

62 T. Brönneke, ‘Premature Obsolescence: Suggestions for Legislative Counter-measures in German and European Sales & Consumer Law’, *JEEPL* 2017/14, p. 363-364, verwijzend naar: Verbraucherkommission Baden-Württemberg, ‘Qualität statt vorzeitiger Verschleiß – Diskussionspapier zur eingebauten Obsoleszenz bei Konsumgütern’, Baden-Württemberg 2014.

63 Zie hoofdstuk 1.

2.2 NON-CONFORMITEIT

2.2.1 Inleiding

In de literatuur wordt in de eerste plaats bij non-conformiteit gezocht naar aanknopingspunten voor remedies voor de consument die wordt geconfronteerd met geplande veroudering.⁶⁴ De verkoper dient de consument een zaak te leveren die vrij is van gebreken. Indien een zaak gebrekkig is, kan de consument nakoming vorderen (herstel of vervanging), de overeenkomst in zijn geheel ontbinden of de koopprijs minderen.

Bij de behandeling van non-conformiteit in het kader van geplande veroudering wordt in deze paragraaf de nadruk gelegd op de onderdelen die relevant zijn voor het bepalen van de levensduur van een gekochte zaak.

2.2.1.1 Systematiek van het kooprecht

De kern van de koopregeling is neergelegd in de bepalingen § 433 tot en met § 479 van het *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB). § 433 Abs. 1 BGB bepaalt dat de verkoper de zaak vrij van *Sachmangeln* (gebreken) en *Rechtsmangeln* (rechtsgebreken) aan de koper ter beschikking dient te stellen. § 434 BGB geeft vervolgens aan wanneer een zaak vrij is van gebreken en § 435 BGB wanneer een zaak vrij is van rechtsgebreken. § 437 BGB geeft vervolgens een overzicht van de remedies voor de koper. De bepalingen § 474-§ 479 BGB geven regels die enkel gelden voor consumentenkoopovereenkomsten.⁶⁵

De regels voor consumentenkoop zijn grotendeels hetzelfde als voor niet-consumentenkoop. Bij de implementatie van de richtlijn consumentenkoop uit 1999⁶⁶ is een deel van het verbintenissenrecht – in het bijzonder het kooprecht – in 2002 hervormd (*Schuldrechtsreform*). De omzettingswetgever stond bij de implementatie voor de keuze om de richtlijnbeepalingen in een aparte consumentenwet op te nemen (de zgn. *kleine Lösung*), of om de implementatie mee te nemen in de hervorming van

64 S.L. Sonde, *Das kaufrechtliche Mängelrecht als Instrument zur Verwirklichung eines nachhaltigen Konsums* (diss. Kassel), Kassel University Press: Kassel 2015, p. 64; C. Hess, *Rechtliche Zulässigkeit in der Lebensdauerplanung von technischen Gebrauchsgütern* (diss. Mannheim), Nomos: Baden-Baden 2017, p. 204; M. Stadermann, *Rechtliche Regulierung der Produktlebensdauer: Ein Beitrag zur nachhaltigen Produktgestaltung* (diss. Bremen), Nomos: Baden-Baden 2019, p. 154.

65 Zie voor een uitgebreide uitleg van de systematiek Staudinger/Beckmann (2023) BGB § 433, nr. 15-19, p. 20-22.

66 Richtlijn 1999/44/EG van het Europees Parlement en de Raad van 25 mei 1999 betreffende bepaalde aspecten van de verkoop van en de garanties voor consumptiegoederen.

een groot deel van het verbintenissenrecht (de zgn. *große Lösung*).⁶⁷ Gekozen is voor dit laatste.

2.2.1.2 Implementatie van de Richtlijn digitale inhoud en de Richtlijn verkoop goederen

Bij de implementatie van de Richtlijn digitale inhoud en de Richtlijn verkoop goederen uit 2019 zijn de bepalingen in het BGB die gaan over (consumenten)koop gewijzigd.⁶⁸ De nieuwe bepalingen zijn van toepassing op overeenkomsten gesloten na 1 januari 2022. Op overeenkomsten gesloten vóór die datum zijn de oude bepalingen nog van toepassing (art. 229 § 57 Abs. 1 EGBGB en art. 229 § 58 EGBGB).⁶⁹

Net als bij de vorige grote wijziging in 2002 als gevolg van de implementatie van de richtlijn Consumentenkoop 1999, heeft de omzettingswetgever bij de implementatie van de richtlijn digitale inhoud en de Richtlijn verkoop goederen uit 2019 gekozen voor een wijziging van het gehele kooprecht, en niet voor een aparte wet voor consumentenkoop. De hoofdreden hiervoor is het behoud van systeemcoherentie.⁷⁰

De literatuur over de levensduur van producten in het algemeen, en geplande veroudering in het bijzonder, heeft betrekking op de bepalingen van vóór de wijzigingen in 2022. Ook de jurisprudentie over de bepaling heeft voornamelijk betrekking op de oude bepalingen. Omwille van de houdbaarheid wordt in deze dissertatie bij de beschrijving van het leerstuk uitgegaan van het nieuwe recht. De aanknopingspunten in het oude en het nieuwe § 434 BGB zijn hetzelfde, maar de wijze waarop aan de subjectieve en objectieve eisen wordt getoetst verschilt. De oude versie van § 434 Abs. 1, zin 1 BGB bevat een hiërarchie waarbij eerst wordt gekeken naar de subjectieve eisen en vervolgens naar de objectieve eisen. De nieuwe versie van § 434 Abs. 1 BGB bevat geen hiërarchie: de zaak moet voldoen aan zowel de subjectieve als de objectieve vereisten.⁷¹

67 Staudinger/Beckmann (2023) BGB § 433, nr. 85, p. 53.

68 Richtlijn (EU) 2019/770 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2019 betreffende bepaalde aspecten van overeenkomsten voor de levering van digitale inhoud en digitale diensten (richtlijn digitale inhoud); Richtlijn (EU) 2019/771 van het Europees Parlement en de Raad van 20 mei 2019 betreffende bepaalde aspecten van overeenkomsten voor de verkoop van goederen, tot wijziging van Verordening (EU) 2017/2394 en Richtlijn 2009/22/EG, en tot intrekking van Richtlijn 1999/44/EG.

69 Staudinger/Beckmann (2023) BGB § 433, nr. 128; zie voor een overzicht van de wijzigingen Staudinger/Beckmann (2023) BGB § 433, nrs. 89-107.

70 Staudinger/Artz, *Neues Kaufrecht und Verträge über digitale Produkte* 2022, nr. 31; NK-BGB/Büdenbender BGB § 433, nr. 11 (2021).

71 Staudinger/Beckmann (2023) BGB § 433, nr. 131; Faust, in: *BeckOK BGB* 2022, BGB § 434, nrs. 1-3, 7-12.